

HRVATSKI KULTURNI IDENTITET – ŠTO JE TO?

I.

*J*ezični složaj *hrvatski kulturni identitet*, ne baš spretna preoblika ispravne postave *identitet hrvatske kulture*, u naše je dane postao mišlju vodiljom svima koji, na mnogim sukladnim područjima duhovnih znanosti, pokušavaju naći bilo temeljno polazište bilo potvrđen cilj istraživanja. Taj složaj pridruženih triju riječi sažimlje, u ovoj prigodi, izbor nama zanimljivih odnosa iz svekolike sintakse jezika koji osmišljuje zbiljski život hrvatskih ljudi u sadašnjosti i prošlosti, dakako i u slutnji budućnosti. A nastajao je, trorječni taj sklop, kao žarka želja da se s potvrdom nakanom pođe od čega izvjesna i pouzdana, te da se dopre do onoga što će biti još izvjesnije i još pouzdanije. Polazna postaja i cilj bili bi istovjetni kakvoćom, no različiti opsegom pojava i obujmom njihovih novootkrivenih motrišta. A put od polazišta do cilja imao bi biti nizom prolaznih postaja obilježenih podacima o vremenu, prostoru, pradavnim navadama i obličjima, danas jasno prepoznatljivim znacima, te živim djelatnicima, no i njihovim osporavateljima, na tako zamišljenu putu diljem područja hrvatske duševnosti i duhovnosti. Put i cilj poklopili bi se vjernošću (isprva) pretpostavljena hrvatskog bivstva da bi se ono, uspostavljeno, potvrdilo samome sebi.

Bilo je u hrvatskoj kulturološkoj misli pokušaja, pa i epohalno vrijednih, da se taj obuhvatni kompleks čovje-

kova društvenog, psihičkog, znanstvenog i metafizičkog bitka i oslikane zbilje »stavi na papir«. Opširnije su opise hrvatske kulture kroz stoljeća, ili pak opise njezinih izdvojenih područja, znale ponuditi započete a nedovršene enciklopedije. Nekoliko je enciklopedijski zasnovanih priručnika, a »pokrivaju« nerijetko uzajamno udaljena područja znanstva, narodnog života i državnog opstanka, bilo i ozbiljeno: »opći«, »jezikoslovni«, »tehnički«, »likovni«, »pomorski« rječnici i leksikoni odnosno, ambicioznije, kakva enciklopedija. A ozbiljniji istraživači ne će valjda ni danas zaobilaziti temeljnu dvosveščanu inventuru i pretragu Josipa Horvata *Kultura Hrvata kroz 1000 godina* (I./II., 1939.,1942), pa niz epistemoloških uvida našeg suvremenika Žarka Dadića u povijest egzaktnih znanosti, nekoliko povijesti književnosti objavljenih samo za posljednjih desetljeća (Hercigonja, Frangeš, Šicel, Jelčić, Milanja, Nemeč), kao što će danas svaki poštovatelj duha crpsti mnoge spoznaje iz zamisli i ostvaraja petosveščanog niza *Hrvatska i Europa*, što ga od 1997. izdaju HAZU i Školska knjiga.

Hrvatski kulturni identitet, dakle, kao samo bivstvo društvenog života hrvatskog pučanstva, ali i kao predmet istraživanja, uzima se u epistemološkoj obuzetosti istinom kao nešto što se uopće ne dovodi u pitanje. Kao da nema prijepora između sintaktičkog i obavijesnog ustrojstva našega naslovnog složaja riječi. Samorazumljivom se čini ta misaona konstrukcija, složeni taj pojam, zapravo tvrdnja lišena zališnih elemenata, a odnosi se na svekoliki život. Jer kultura je sve što je čovjek, obdaren razumom i vjeron, dosljedno i čovjek nastanjen na hrvatskim područjima, sam ili u društvu, uzgojio da bude trajnom vrijednošću. Od davnina pa do naših dana.

Sada nam međutim valja poći »praktičnijim« putom analize, pa najprije ustvrditi da je naš trodijelni složaj riječi

očito uzet iz svakodnevnorazgovorne, u najboljem slučaju publicističke jezične porabe. Kao takav, nereflektiran, preuzet kao gotova krilatica, on može bitno diljem opće semi-oze i jest u stanju privezati niz znakovitih atributa – to će uostalom biti i pretežit dio opsega ovoga izlaganja – ali će nam prije toga valjati poći za korijenskim značenjima bar temeljne imenice, riječi »identitet«. Što ne znači da se pridjevi »hrvatski« i »kulturni« uzimaju tek tako. Naprotiv. No njihova bi semantička analiza zahtijevala prohod kroz čitavu zgradu hrvatske povijesti i kulturologije, pa neka im u ovoj prigodi značenja budu ona posve ophodna.

Za razliku od njih, trećem elementu složaja, izdvojenoj riječi *identitet*, ne možemo pridati tek ophodna značenja, nerijetko nerazgovijetna do brkanja svih njezinih mogućih atributa. U bankovnom i policijskom funkcionalnom stilu ona se tiče »baš te i te« osobe. Njoj je tad mjesto u kakvoj općeobuhvatnoj »registraturi«, u koju je međutim osoba dospjela ne svojom, no državnom ili kakvom drugom voljom. U svakodnevnom životu uostalom riječ *identitet* nije jedina za koju se čini da je izvučena iz kakva nadrealističkog teksta. Nije jedina, ali je jedinstveno zbunjujuća, i najčešće i govorniku i slušatelju znači tek nešto nejasno, ili radije neko čisto ništa; nikakav dakle životnom praksom dogovoren pa mišljen duševni ili duhovni objekt. Osluh-nemo li dobro, riječ *identitet* – osim u strogo metafizičkoj, možda i znanstvenopsihologijskoj porabi, dakle kao čvrst termin – u hrvatskom je jeziku najčešće znak govornikova snobizma. Takvi znakovi vrlo brzo padaju u zaborav, što će se zbiti i s našom riječju-predmetom ne budemo li joj ispitali dosadašnja značenja, držali ih na umu, i pridružili ih onima kojima je podrijetlo u današnjemu pojedinčevu životu.

II.

Izdvojena riječ što smo je izvukli iz njezina jezičnog konteksta, njezina dakle leksička i leksikološka narav, mogla bi uz uporabu jezikoslovnih simbola glasiti ovako.

Identitet:

Oblik izraza:

prilagođenica, njem. *Identität*, fr. *identité*, engl. *identity*. Sve su izvedene iz lat. *identitas*, istost > *identicus*, isti (engl. *the same*) < *identidem*, ponovno, stalno, navratno (moderni prev. naziv iz strukturalizma: rekurentno, A. S.), *idem* isti.⁵⁰

Oblik sadržaja:

1. stanje ili činjenica bivanja istim glede svih razmatranih obilježja; istost; jednost, 2. a) stanje ili činjenica bivanja kakvom specifičnom osobom ili stvari; individualnost; b) stanje bivanja istim kao nečim ili nekim koga se takvim drži, ili se ište da takvim bude.⁵¹

Kako je očito posrijedi da se oblik sadržaja, kojemu se inače u Websterovu objašnjenju pod 1. c) pridružuje i specifično matematičko poimanje, proteže na svekoliku zbilju poznata nam svijeta, kako ga tumačimo mi Europejci, valja nam se glede sadržaja poslužiti pouzdanim filozofskim terminološkim rječnikom. U najznamenitijem od svih, u onom »Ritterovu«, naći će se ovakav sadržaj pridružen izrazu.

⁵⁰ Prema *Webster's New Twentieth Century Dictionary, Unabridged*, 1983.

⁵¹ Isto.

Identität:

[...] misaoni odnos koji uklanja (*aufhebt*) mnoštvenost predodžaba kakva predmeta, a omogućilo ga je diskurzivno mišljenje. Tad »A je identično (istobitno) B-u« zapravo veli: unatoč različitosti u označivanju putem »A« i »B«, ono što je time označeno nije različito, pa se zbog toga mnoštvenost i različnost članova identitetskog odnosa temelji samo u mišljenju. U daljnjoj se filozofskoj analizi identitet poima kao uklanjanje razlike (*Abhebung der Differenz*) te drži uvjetom mogućnosti da što bude različito i mnoštveno.⁵²

Približne hrv. istoznačnice (sinonimi):

istost, jednak(olik)ost, istovjetnost, istobitnost.⁵³ (Posljednji je posebice važan, jer u modernom hrv. prijevodu *Vjerovanja apostolskog* izriče baš takav odnos Boga Oca i Sina, koji da je: »istobitan s Ocem«.)

Svakodnevnorazgovorna poraba riječi *identitet*, pored one obilježene filozofskim (onto-logičkim) poimanjem, može međutim poći i posve nepredvidljivim putem, pa se ono »A« kadšto drži različnim prema čemu drugomu, kadšto istim s tim drugim, kadšto pak istim tek sa samim sobom. Iz iskustva o našem svijetu, kojim upravlja nespoznatljiva ruka Tvorca, valja nam se složiti s time da se govoreći o ljudskim stvarima za značenja moramo brinuti uvijek iznova, i uvijek na nov način. Posebice to vrijedi za povijest kulture,

⁵² *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. 4. (I-K), ur. Joachim Ritter (†) i Karlfried Gründer, Schwabe & Co. Verlag, Basel – Stuttgart 1976.

⁵³ Posebice valja istaknuti uporabljivost našega »Klaića«: u njemu su, doduše pri objašnjavanju nešto bliži svakodnevnorazgovornoj jezičnoj porabi, obuhvaćeni svi bitni sadržaji pridruženi i u »Websteru«.

koja se zbiva kao tamom zastrta semioza svijeta, i kao naš teško objašnjiv hod kroz nerazvidnu pustinju.

O bitnom prijeporu u tumačenju između jednakosti i istosti, pa onda i istosti sa samim sobom, temeljnu je raspravu svojedobno bio izložio Martin Heidegger, a u okrilju temeljne ontologije pojmova i njihova »metafizičkog« prijepora u sučeljenju »istobitnosti« i »razlike«,⁵⁴ U raspravi *Stavak o identitetu*,⁵⁵ a u hrvatskom prijevodu,⁵⁶ Heidegger veli:

»Prema jednoj općepoznatoj formuli, stavak o identitetu glasi: $A = A$. Rečenica može slovit kao najviši zakon mišljenja.« I dalje: »Formula $A = A$ govori o jednakosti. A se tu ne naziva istim. Time ta općepoznata formula za stavak o identitetu zastire baš ono što bi stavak htio reći: *A jest A*, tj. svako A je sebi isto.«⁵⁷

III.

Našim se naslovom sugerira mišljenje da hrvatska kultura posjeduje svoj »identitet«; on bi bio u genitivnoj ovisnosti o njoj, bio bi njoj pripadan, ali ne tako da je u njoj ponikao, nego tako da joj je stečena pa pripadna kakvoća.

Ne pita se tu o nekoj od triju mogućnosti suodnošenja naziva i pojma – točnije, oblika izraza i oblika sadržaja – nego o neprijepornu atributu dodijeljenu hrvatskoj kulturi. Prije tog procesa ustanovljavanja pripadnosti, dakle prije aktualizacije našega naslova, u našim je skupnim mi-

⁵⁴ V. *Identität und Differenz*, Verlag Günther Neske, Pfullingen 1957.

⁵⁵ *Der Satz der Identität*, op. cit., str. 9-30.

⁵⁶ *Stavak o identitetu*, prev. A. S., »Republika«, LXV, br. 5, svibanj 2009., str. 24-32.

⁵⁷ *Ibid.*, str. 24.

saonim tijekovima, dakle u pohrani logičkih likova hrvatskoga jezika, obavljena neka vrst petrifikacije tautološke sheme, svedene na frazem »to je to«. Ta okamina, taj frazem što ćemo ga danas, u doba bezupitne, deiksičke »tvrde stvarnosti«, često čuti iz usta kakve televizijske voditeljice ili uličnog brbljavca, izražava zaključnu pokratu sva-ke rasprave: »to je to« implicira dovršen proces analize, a hineći zaključak pretendira i na valjanost dosegnute istine.

»To je to«, dakle »identitet je identitet«, izražava prvu od »Ritterovih« definicija: u dosegnutoj se istini poništava sve množveno i različito. Zato i pitanje iz drugoga dijela našega naslova, »...što je to?«, deautomatizira predloženi tautološki odnos: podsjeća da identitet hrvatske kulture, posebice u logički nemogućoj preoblici »hrvatski kulturni identitet«, nije nešto bezupitno, nego odnos koji »snima« jedno duboko problematično kulturno i civilizacijsko stanje na određenom, hrvatskom zemljopisnom, a mnogi drže i etnički zbijenu prostoru.

A povijesni, zemljopisni, etnografski, etnološki i slični opisi hrvatskih zemalja, s posebnom nomenklaturom ponajslavnijih prirodnosemiotičkih, arhitektonskih, urbanističkih i likovnoumjetničkih predmeta i apstraktnih zamišljaja, pružit će nam upravo čudesno razastrt ikonični goblen duhovnih i materijalnih proizvoda hrvatske kulture. Identitetu hrvatske kulture, »hrvatskom kulturnom identitetu«, baš kao i identitetu svake etnički ili zemljopisno određene suvremene kulture na svijetu, pripada dakle množvenost i različitost. Baš ono što se logičkim putem uklanja u odredbi riječi i pojma »identitet«! Svaka se kultura naime oblikuje tako da se u njoj tijekom povijesti postupno usvajaju sve novije i novije duhovne tvorevine, upravo mnoštvo raznolikih postignuća čovjekova društvenog opstanka. Stavljanje »hrvatskoga kulturnog identiteta« u pitanje, problematiziranje njegova ontičkog statusa,

i jest zadaća našega opisa. On će međutim identitet potražiti upravo u raznolikosti i mnoštvenosti!⁵⁸ Današnja teorija većine duhovnih znanosti voli u tom smislu rabiti naziv »alteritet«. Ono »drugo i drugačije« bilo bi u toj teoriji glede određena kulturnog realiteta bar jednako konstitutivno kao i ono »isto«, čemu da valja pronaći i u razredu mu posložiti sredotežne attribute!

Kulturu nekog naroda ili područja možemo odrediti samo držimo li na umu stalnu igru bitne istovjetnosti i bitne različitosti. Istovjetnost je tek uvjetna, baš kao što su uvjetne i sve odrednice društvenog života. Uostalom, nijedan se teoretičar, bitno sinkroničar svojih predmetnih fenomena, ne može zadovoljiti sinkroničnošću zbilje: ona je nužno podvrgnuta i uvidima u povijesne mijene. A valjda i svatko od nas nosi u sebi bioenergetske česti davnih svojih predaka! Aksiom je to i truizam koji ne će biti daleko od znamenita Diltheyeva poučka, da bitak čovjekov putem njegova doživljaja određuje samo povijest.⁵⁹

Stoga biti u potrazi za identitetom kulture, hrvatske kulture, znači upravo »de-konstruirati« logičku shemu $A = A$, bez obzira na to kojoj se od triju rečenih mogućnosti

⁵⁸ Na takvu ćemo različitost i mnoštvenost, istumačenu od strane najuglednijih hrvatskih kulturologa, naići primjerice u već spomenutu magistralnom petosveščanom djelu *Hrvatska i Europa*, što ga pod glavnim uredništvom akademika Ive Supičića, a u sunakladništvu sa Školskom knjigom, od 1997. do danas objavljuje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

⁵⁹ »Naše je stoljeće«, veli Wilhelm Dilthey još 1883., »u historijskoj školi upoznalo povijesnost čovjeka i svih društvenih poredaka.« Nema nikakva razloga da i »naše stoljeće«, tj. početak trećeg tisućljeća, lišimo spoznaja o tomu da su temelji kulture u prošlosti i sadašnjosti sukladni antropološkim strukturama pojedinaca i naroda, dakako i čovječanstva, koje je danas, navlastito u slučaju našega predmeta, »globalizacijski« sve nerazlikovnije, što znači i kolijevka sve nerazlikovnijoj misli.

njezina tumačenja priklanjali, i potražiti razlike, sve same razlike, koje će se kao skup alteritetom iskanih *jedinstveno opstojnih povijesnih struktura* taložiti u današnjoj istraživačkoj svijesti. Postupak će u prvoj fazi istraživanja biti vrlo blizak klasičnom historicizmu, jer će se njime prikupljati, sabirati, i iz nepregledna mnoštva vrijednosno lučiti ponajvažniji momenti duhovnopovijesnih očitovanja među ljudima koji su živjeli i koji danas žive na hrvatskim prostorima. No potom će možda uslijediti uspoređivanje i modeliranje, koje će, ovisno o spoznajnoteorijskoj usmjerenosti sintetičnog duha, postupno prijeći u prepoznavanje stalno rekurentnih obilježja, dakle elemenata strukture koji će je učiniti i oblikovanom i nekako »sebe svjesnom«.

Svaka je izrazito profilirana kultura susretište mnogih čimbenika; taložina mnogih duhovnih struja, materijalnih ostataka života, uredaba i sl., a sve ih povezuje koliko niz modela duhovne i stvarne proizvodnje toliko i povijesnog opstanka. Na teorijskoj razini, koja odgovara tom stanju stvari, kulturologija je susretište odrednica: mnoštvo razlikovnih obilježja, koja su se pokazala na nebrojenu mnoštvu duhovnih činjenica. Uostalom, svaka je izrazito profilirana kultura – a takva je, kao da se vidi iz našeg naslova, i kultura hrvatska – različito oblikovan splet uzajamno sličnih, različitih, pa i suprotnih odrednica. O tome glede duhovnih potencija koje su okruživale hrvatsku kulturu valja vidjeti moju kratku raspravu *Hrvatska kultura kao susretište četiriju superstrata*⁶⁰. U njoj u sažetu obliku navodim kako se hrvatski kulturni, prvenstveno jezični supstrat obogaćivao superstratskim, prvenstveno jezičnim no potom i općeduhovnim taložinama susjednih područja kulture.

⁶⁰ U knjizi *Vrijednosti*, Naklada Jurčić, Zagreb 1988., str. 7-13. (Prvoobjava u »Die kroatische Rundschau«, II., br. 3-4, str. 21-28., Zagreb, prosinac 1996.)

IV.

Taložine hrvatske kulture taložine su vlastitih razvojnih i nerazvojnih (identičnošću prožetih!) tijekom, ali i nevidljive taložine nanese iz susjednih, prekograničnih, kadšto udaljenih, nerijetko i prekomorskih predjela. One tvore kulturne superstrate, a bez njih je svaka kultura, pa i hrvatska, danas nezamisliva.

I bez obzira na stalno obnavljano podrijetlo – a ono je u rečenoj uzajamnoj igri supstrata i superstrata – današnje nam kulturološke uvide omogućuju ponajprije autentični tragovi i otisci kulturnih dobara na pjeskovitoj površini naše individualne i društvene svijesti. Suvremena nam semiotika, znanost o znakovnosti svijeta, nudi mrežu pojmova kojima se možda najjasnije i najzornije da osvijetliti činjenica kulture i kulturologijski fenomen, nerijetko prekriven gustom tamom davno prošlih vremena i uskovitlanim pijeskom povijesnih pohara. Prvenstveno nam je na raspolaganju pojam opće semioze, pa trijadnog modela znaka, pa opće zamisli komunikacije među ljudima putem znakova, a oni ostavljaju svoje nerijetko trusne i nejasno čitljive *tragove*, kako nam to, u duhu ideja Charlesa Sandersa Peircea i Jacquesa Derridaa, izlaže primjerice Winfried Nöth.⁶¹

Semiozu svijeta, semiozu hrvatskih kulturnih djelatnosti tijekom pustih trinaest stoljeća, njezine otiske, tragove i zakrivena lica prepoznajemo u svekolikom mnoštvu arhitektonskih i urbanističkih realiteta među kojima se, i unutar kojih se, krećemo mi današnji. Pođemo li na ima-

⁶¹ O svemu rečenomu usp. opsežnu semiotičku enciklopediju Winfrieda Nötha *Priručnik semiotike*, prev. A. S., naklada Ceres, Zagreb 2004.

ginarnu šetnju hrvatskim prostorima, u njezinoj današnjoj sinkroniji možemo zamisliti i tvorno obaviti dijakronijsku priču: postaje našega puta bit će nam postaje duhovne povijesti. Najprije smo, tek pristigli iz sjevernih ravnica, helikopterom prevalili put od pulske Arene do već urušena Solina, do prenapučene Dioklecijanove palače i do Kule Norinske, pa automobilom pojurili na sjeverozapad i parkirali na zadarskom Forumu. I eto nas do nogu Svetom Donatu, odakle ćemo, možda kakvom novoizumljenom letjelicom, do Cavtata i Dubrovnika, potom u splitsko zaleđe, na Klis i u Rižinice. No spušta se mrak, i nama je hitno odletjeti u 13. i 14. stoljeće, sve do Kaptola, Kalnika, Virovitice, Gradeca i Susedgrada, gdje još živi spomen na Sisciju i Cibalae i Mursu, da bismo se potom naužili mnoštva malih zemljanih i ciglenih crkvice diljem Slavonije i Hrvatskog zagorja. Ali, dočuvši da na Jadranu buja *ars nova*, da po njem plovi *plavca nova*, a nekoć antički da su gradovi doživjeli bujan prepород, pojurili smo do šibenskog Svetoga Jakova i do raskošno rascvala Dubrovnika. Pa krenemo li opet put Sjevera, još će nas i danas hvatati tiha sjeta dok budemo šetali prostorima Trsata, Zrina, Ozlja, Velikog Tabora, pa čakovečkog i varaždinskog dvorca, koji nam u tišini svojih povijesnih prostora čuvaju srednjovjekovne kaze i legende, i mnoge tragične uspomene. I tako bi, sve do dana današnjega, beskrajno dugo vremena trajao let preko Zagreba, Požege, Osijeka, Petrovaradina, sve do Karlovca, puste Udbine, Modruša i Gospića, da bismo se preko Velebita opet stali spuštati nad uvijek žive *kalelarge* dalmatinske, nad *dekumane*, *karda* i *insule* njegovih gradova, gostoljubive poljane, nad lučice i luke. A na otocima bismo zatekli tragove onih koji su tu boravili od pamtivijeka, loveći kao i mi danas srdele, zubace i lignje, i polako veslajući dok se ne upale motori od kadšto i preko pedeset konja.

Sličnim bismo putovanjem pohodili knjižnice, u kojima bismo zatekli pergamente, stare spise, rukopisne i tiskane knjige, sve do današnjih plastičnih i kovinskih nosača zapisa, potom se uputili u okupljališta pučkog i narodnog blaga, pa bismo ponegdje, u galerijama, naišli na ljepotu slika i goblena, koji bi nam dočaravali svakodnevne prizore iz davnih i pradavnih vremena. A kadšto bismo, u tišini, začuli i zborsko pjevanje bratovština prigodom Muke Kristove, arhetip današnjim klapskim pjesmama *a capella*, ili titravu lirsku radost mandoline, ili, u jeku devetnaestog stoljeća, orguljsko, glasovirsko i gudačko preludiranje.

Sve bi nam to oživili još uvijek živi tragovi hrvatske kulture, to mnoštvo različitih i najrazličitijih svakodnevnoporabnih i estetski suvišnih a dragocjenih predmeta, koji nam u današnjem smislu riječi i predstavljaju »umjetničko i kulturno blago«. Povijesna bi izložba, među inim, mahom obuhvaćala sljedeće izložke: arheološke nalaze i kamene spomenike, spise i knjige, izrađevine uporabnih predmeta, izrađevine estetičke namjene, slikarije, glazbene zapise, filmske vrpce i elektronički proizvedene dokumente. Njihovo podrijetlo, stil njihove izradbe, autori, naručitelji i užitnici bili su boravnici rođeni na hrvatskim prostorima, a premda su nerijetko bili dolazili i iz drugih predjela, svojom su djelatnošću i djelima postali i ostali čimbenicima hrvatske kulture. Nešto su iz »mnoštva« pri-nijeli »istome«, baš kao što je naše pretpostavljeno »isto« pronašlo svoje ostvaraje u »mnoštvenome« i »drugom«. »Emska« razina identiteta ostvarila se u »etskoj« razini tragova njegovih kulturnih djelatnosti. No te su se djelatnosti odvijale u hujnim povijesnim okolnostima.

Hrvatska kultura, mnoštvena kakva već jest (a takve su beziznimno sve europske kulture), svoju mnoštvenost du-guje dugotrajnoj opstojnosti mahom hrvatskoga naroda na današnjim hrvatskim prostorima, u povijesnim okol-

nostima koje su se znale društveno strukturirati u mnoštvu tipova i oblika vladavine i njima sukladnih državnih ustrojstava. Svaki će kulturolog većeg zamaha morati lučiti među razlikovnim obilježjima kulturnog življenja. Društvene konstrukte iz današnje povijesne perspektive obilježujemo sljedećim nazivima: ilirska i rimska antika, načini samoorganiziranja nadošlih hrvatskih plemena, srednjovjekovna hrvatska država, unija s Ugarskom, mletačka država, Dubrovačka Republika, Habsburška Monarhija, Austro-Ugarska (carevina i kraljevina), Država SHS i Kraljevina Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska, komunistička Jugoslavija i njezine preoblake, Republika Hrvatska.

U tom obuhvatnom razdoblju povijesti Europe hrvatske su zemlje, napučene nakon 7. stoljeća mahom hrvatskim plemenima, potom pučanstvom, potom narodom, ostvarile strukture djelomice autentične, samotvorne, djelomice nametnute, pa prihvaćene, pa usvojene. Strukture su, znamo od klasika strukturalizma (Piaget, Lévi-Strauss), u sebi obuhvaćen totalitet, vlastiti sustav preoblaka, i autoreglativni, samoupravni entiteti. Jesu li takve i društvene strukture kojima su se podvrgavali oblici kulture u Hrvata tijekom povijesti, a u različitim područjima duhovnosti i kulturnih djelatnosti, o tome govore teoretici i povjesnici dotičnih područja, svaki posebno. Nama je ovdje naznačiti područja duhovnosti koja u pravilu držimo kulturno važnima. A važna bi imala biti u mjeri kojom sudjeluju u općoj izobrazbi, u uzgoju čovjekova posebnog, društvenog i metafizičkog bića, u uzgoju prvenstveno njegova komunikacijski ciljana, društvenog bitka.

Ta su područja: običaji, pravo, mitologija, vjera, jezik, književnost, pismo, umjetnost, nomotetične znanosti, idiografske znanosti, tehničke znanosti. Sve bi to bila područja »kulturnih djelatnosti« u najširem smislu riječi. Na

tako predočenu rasteru hrvatsku kulturu glede svakog od tih područja mogu obilježiti primjerice: Vinodolski zakonik, Istarski razvod, Poljički statut; usvojeno rimsko pravo; slavenska (eko)mitologija, antička božanstva; rimokatoličko kršćanstvo; hrvatski jezik, uz djelomice suopstojan staroslavenski i latinski; neprekinuti tijek književne djelatnosti od 11. stoljeća do danas, uz punu zastupljenost svih europskih duhovnopovijesnih razdoblja; do 15. stoljeća tropismenost (glagoljica, ćirilica, latinica), nakon 15. stoljeća isključivo latinica; karolinška renesansa, romanika, gotika, nova renesansa, barok, klasicizam, bidermajer, moderni smjerovi; dubrovački učenjaci, dvadesetostoljetni kemičari-nobelovci; renesansni povjesnici; Penkala, Tesla, i dr.

Pretpostavljena povijest hrvatske kulture, kakva se danomice piše i kakvu će, možda, kakav veleum jednom i napisati kao opsežno i cjelovito znanstveno djelo, jamačno bi se držala ovako nabačena rasporeda znanja. Za našu je svrhu dovoljno naznačiti njezinu širinu i mnogostranost, koju valja pridružiti pretpostavljenu identitetu hrvatske kulture. Ta je mnoštvenost uostalom i čini uzorno europskom kulturom, uronjenom u sve bitne europske duhovne tijekove, u svim povijesnim razdobljima Europe.

V.

Zaključak

Na temelju svega izloženoga, definicija hrvatskoga kulturnog identiteta danas mora se kretati smjerom od razgradnje pojma identiteta prema ustanovljavanju pojma različitosti i mnoštvenosti. Ako su identitet i različitost,

istobitnost i mnoštvenost, očito antitetični pojmovi, jer su i oblici njihovih označitelja semantički antonimi, pojmu identiteta hrvatske kulture morale bi biti pridružene sljedeće definicije:

1.) Identitet hrvatske kulture u sebi je kontradiktoran pojam, no on izvrsno pogađa bit hrvatske pluralne i pluralistične kulture, kakva se oblikovala tijekom više no burne povijesti.

2.) Identitet hrvatske kulture sastoji se u silno razvedenoj mnoštvenosti svih njezinih pojavnih oblika.

3.) Bivstvu hrvatskoga kulturnog identiteta, bivstvu dakle tog kontradiktornog pojma, pripadna je (nacionalno pojmljena) »pluralistična istobitnost« svih povijesno nataloženih a kulturalno presudno važnih obilježja javnoga i društvenog života.

4.) Hrvatski identitet \equiv uzajamna različitost hrvatskih kulturnih pojavnosti. Tih je pojavnosti toliki broj, da se one nanovo obilježuju i proučavaju stalno navratnim (identičnim!) istraživanjima.

5.) Različitost hrvatskih kulturnih pojavnosti uključuje raznovrsnost, raznolikost, raznobožnost i mnoštvenost.